

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету

Міжнародних відносин і права

Юрій МУДРИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

29 серпня 2025 р.



РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Міжцивілізаційні зіткнення на політичній мапі сучасного світу

Назва дисципліни

Галузь знань – С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Спеціальність – С2 Політологія

Рівень вищої освіти – Другий (магістерський)

Освітньо-професійна програма – Політологія

Обсяг дисципліни – 4 кредити ЄКТС; **Шифр дисципліни** – ОФП.04

Мова навчання – українська

Статус дисципліни: обов'язкова (фахової підготовки)

Факультет – Міжнародних відносин і права

Кафедра – Міжнародної комунікації та політології

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Обсяг дисципліни		Кількість годин							Курсовий проект	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
					Аудиторні заняття					Самостійна робота, у т.ч. ІРС	Залік			Іспит	
			Кредити ЄКТС	Години	Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття						
Д	1	2	4	120	50	32			18	70				+	

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Політологія», за спеціальністю С2 «Політологія»

Робоча програма складена

Підпис(и) автора(ів)

докт. іст. наук, професор Юрій ЗЕМСЬКИЙ

Науковий ступінь, вчене звання, Ім'я, ПРІЗВИЩЕ автора(ів)

Схвалена на засіданні кафедри

Міжнародної комунікації та політології

Протокол № 1 від 29 серпня 2025 р.

Зав. кафедри

Підпис

Ольга ЗАСЛАВСЬКА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Робоча програма розглянута та схвалена вченою радою факультету Міжнародних відносин і права

Голова вченої ради факультету

Підпис

Юрій МУДРИК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

2 ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Посада	Назва кафедри	Підпис	Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
Гарант ОП	Міжнародної комунікації та політології		Ольга ЗАСЛАВСЬКА

3) Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна «Міжцивілізаційні зіткнення на політичній мапі сучасного світу» є обов'язковою дисципліною фахової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Політологія» в межах спеціальності С2 Політологія. Дисципліна передбачає вивчення провідних концепцій теоретиків кінця XX – початку XXI ст., як-то: С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма, Р. Куглер, Р. Каган, З. Бжезинський, Н. Фергюсон, Г. Макмастер та ряду інших, що трактували тенденції розвитку сучасних політичних процесів, що відбуваються в світі, як зростання напруження й протистояння відмінних цивілізацій. Детально розглядаються засадничі принципи устрою та успішного поступу Західної цивілізації; розкриваються чинники набуття нею незаперечних провідних позицій у світі станом на XIX-XX ст. А також обставини підризу статусу першості Західної цивілізації на початок XXI ст., й появи в світі ряду авторитарних політичних акторів сучасності (носіїв Незахідного цивілізаційного типу), котрі виявляють амбіції потіснити її на маргінес.

Пререквізити: Професійно-орієнтований практикум іноземною мовою, Демократичне врядування.

Кореквізити: Переддипломна практика, Кваліфікаційна робота.

Відповідно до Стандарту вищої освіти із зазначеної спеціальності та освітньої програми (<https://khmnu.edu.ua/m-op-c2-polit>), дисципліна сприяє розширенню і поглибленню:

компетенностей: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у політичній сфері, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, із застосуванням фахових досліджень та/або здійснення інновацій; здатність до адаптації та дії в новій ситуації; вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми; здатність спілкуватися іноземною мовою; усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації; критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів; здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування; здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні; здатність критично осмислювати можливості і виклики глобальної демократії та відмінності світоглядного мислення соціальних спільнот різних цивілізаційних локацій, а також особливості і еволюції формування політичних цінностей у різних типах політичних режимів на національному, регіональному та глобальному рівнях.

програмних результатів навчання: застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту; вільно спілкуватись усно і письмово українською та англійською мовами при обговоренні професійних питань, досліджень та інновацій в сфері політології; приймати ефективні рішення з питань політики, політичних наук і дотичних проблем, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати розвиток політичних процесів; визначати фактори, що впливають на них і на досягнення поставлених цілей; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та імовірні наслідки політичних рішень; критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів; аналізувати й комплексно оцінювати функціонування публічної політики, політичних інститутів і процесів на національному, регіональному та глобальному рівнях з урахуванням особливостей політичного мислення соціальних спільнот різних цивілізаційних локацій.

Мета дисципліни надати здобувачам вищої освіти розуміння змісту та здатності до аналізу й пояснення світової політики та політичних процесів, що відбуваються на глобальному та регіональному рівнях, з урахуванням засадничих відмінностей поміж окремими політично-соціально-культурними локаціями сучасного світу (котрі можна також назвати окремими цивілізаціями) та з усвідомленням історичних джерел, обумовлюючих такі політичні процеси.

Предметом дисципліни є іманентні ознаки, засади та історія формування сучасного становища світової політики глобального та регіонального рівнів, з провідною вагою впливовості країн Заходу та причини сучасного перманентного зростання протиріч й протистояння Заходу із авторитарними політичними акторами так званої «осі зла».

Завдання дисципліни забезпечити оволодіння знаннями основних ідей та теорій, що трактують сучасні політичні протистояння у світі глобального рівня в контексті цивілізаційних зіткнень; надати вміння виявляти та аналізувати чинники, що зумовлюють непримиренність у відносинах поміж окремими

національно-політичними акторами сучасного світу; сформувати навички аргументовано оцінювати та вербально відстоювати вагу значення певних теорій, з огляду на їхню здатність практично розкривати реальні причини політичного протистояння на національному, регіональному та глобальному рівнях, з урахуванням особливостей політично-світоглядного мислення окремих соціальних спільнот різних цивілізаційних локацій.

Результати навчання. Після вивчення дисципліни, студент повинен: аналізувати особливості провадження політичної діяльності окремими акторами глобальної світової політики, з урахуванням відмінностей соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту; аналізувати, прогнозувати та пропонувати конкретні рішення у випадках можливих загострень політичних відносин поміж глобальними політичними акторами світу, виходячи зі специфіки відмінних практик прийняття ними політичних рішень, обумовлених різними культурно-історичними (цивілізаційними) традиціями; набутти базових навичок оцінювання політичних процесів в окремих країнах, регіонах світу та на глобальному, міжцивілізаційному рівні, аргументовано доносячи зміст власних суджень щодо ймовірних варіантів розгортання політичних процесів та застосування можливих інструментів задля їхнього корегування в бажаному спрямуванні

4) Структура залікових кредитів дисципліни

№ п/п	Назва розділу (теми)	Кількість годин, відведених на:		
		лекції	семінари	С.Р.С.
1.	Тема 1. Поняття цивілізації та проблема міжцивілізаційних зіткнень	4	2	8,5
2.	Тема 2. Теоретичні передбачення та наукове осмислення загрози міжцивілізаційних зіткнень	4	2	8,5
3.	Тема 3. Різноманіття політичних систем на шляху формування сучасної Західної цивілізації	4	2	8,5
4.	Тема 4. Складові чинники формування соціальних благ Західної цивілізації	4	2	8,5
5	Тема 5. Випробування Західної цивілізації XX ст. – початку XXI ст.	4	2	9
6	Тема 6. Подібне та відмінне на полюсах «вісі зла»: ІРІ та КНДР	4	2	9
7	Тема 7. Глобальні цивілізаційно-месіанські амбіції сучасних КНР та РФ	4	4	9
8	Тема 8. Філософсько-політологічне осмислення змісту сучасних трансформацій у міжцивілізаційних відносинах	4	2	9
Разом		32	18	70

5) Програма навчальної дисципліни

5.1 Зміст лекційного курсу

Номер теми	Перелік тем лекцій, їх анотації	К-ть год.
1.	Тема: Поняття цивілізації та проблема міжцивілізаційних зіткнень Лекція 1 1. Загальна характеристика поняття «цивілізації» та тлумачення етапів (стадій) її еволюції, за концепцією Кєрола Куїрлі 2. Ознаки цивілізації, з огляду різниці між Заходом та Сходом історичного минулого людства. 3. Складові засади умов та підстав завоювання лідируючої позиції Західною цивілізацією. Лекція 2 1. Характерні риси Західної цивілізації в інтерпретації Ніла Фергюсона. 2. Інституції, як базова основа життєздатної стійкості цивілізації 3. Історичний досвід антагонізму політичних практик Англії та Китаю XV – XVIII ст. у власному ствердженні в світі	4

	Літ.: 1, 9, 10, 11, 12	
2.	Тема: Теоретичні передбачення та наукове осмислення загрози міжцивілізаційних зіткнень Лекція 3 1. О. Шпенглер, А. Тойнбі, Д. Даймонд про небезпеки існуванню Західної цивілізації 2. Цивілізація як складна багатовимірна та структурована системи, чинники підтримання її рівноваги та небезпека руйнації 3. Конкурентні претенденти сучасності на усунення першості (лідерства) Західної цивілізації Лекція 4 1. Глобалістична концепція Френсиса Фукуями про «кінець історії» та його погляд на подальший цивілізаційний поступ 2. Проблема неминучості «зіткнення цивілізацій» в концептуальній теорії Самуеля Хантингтона 3. Міжцивілізаційні зіткнення сучасності в інтерпретації Річарда Куглера та Роберта Кагана Літ.: 1, 4, 10, 11, 19, 20	4
3.	Тема: Різноманіття політичних систем на шляху формування сучасної Західної цивілізації Лекція 5 1. Пруська модель побудови раціонального соціуму, засобами політики Просвітництва. 2. Відмінність рис Англійської та Іспано-Португальської колонізацій і їхніх наслідків у Північній та Південній Америці. 3. Реалізація ідей та принципів Джона Локка в політичному устрої Північноамериканського соціуму Лекція 6 1. Особливості Французької революції у порівнянні з Американською: негативні складові 2. Причини та зміст політичних недоліків Франції у порівнянні зі США, за концепцією Алексіса де Токвіля 3. Вплив наслідків Французької революції на військову політику, згідно теорії К. Клаузевіца та в цілому на політичні процеси в світі Літ.: 1, 9, 15, 18, 22	4
4.	Тема: Складові чинники формування соціальних благ Західної цивілізації Лекція 7 1. Конкурентні переваги соціальної структури та політичного устрою країн Західної Європи. 2. Революційно конструктивна вага масового поширення знань і науки в межах Західної цивілізації. 3. Умови та підстави стрімкого поширення практичних наукових відкриттів у Західній Європі Лекція 8 1. Медицина та індустріалізація (промисловий переворот) – головні принади та аргументи переваг Заходу 2. Обставини нетривалої конкуренції ідеологій соціалізму-комунізму та ліберального націоналізму на теренах Західної цивілізації 3. Японія як приклад найуспішнішої вестернізації Східної цивілізації Літ.: 1, 3, 7, 8, 9	4
5.	Тема: Випробування Західної цивілізації XX ст. – початку XXI ст. Лекція 9 1. Імперська природа Першої світової та політичні й соціально-економічні її наслідки 2. Зіткнення ідеологій націонал-соціалізму, комунізму та лібералізму в роки Другої	4

	світової та біполярність повоєнного світу 3. Чинники перемоги ліберальної моделі розвитку Західної цивілізації Лекція 10 1. Вплив релігійного (християнського) чинника на становлення та набуття лідерства Західної цивілізації 2. Причини та наслідки занепаду ролі релігії в житті Західної цивілізації другої половини XX – початку XXI ст. 3. Фактор міграційних процесів та демографічної кризи в Західному світі, згідно аналізу Дугласа Мюррея Літ.: 1, 3, 5, 8, 22	
6.	Тема: Подібне та відмінне на полюсах «вісі зла»: ІРІ та КНДР Лекція 11 1. Ісламська Республіка Іран – особливості становлення політичного режиму 2. Політика американського умиротворення СВПД (Спільний всеосяжний план дій) у протистоянні з Іранським КВІР (корпусом вартових ісламської революції) 3. Регіональні та глобально-світові загрози продуковані політичним режимом ІРІ Лекція 12 1. Корейська Народно-Демократична Республіка в протистоянні Корейській Республіці: історія формування проблеми 2. Стратегія та тактика збереження диктаторського політичного режиму родиною Кімів 3. Проблема ядерних погроз як інструмент шантажу цілого світу в руках авторитарних режимів Літ.: 2, 6, 10, 11, 12	4
7.	Тема: Глобальні цивілізаційно-месіанські амбіції сучасних КНР та рф Лекція 13 1. Ідейно-історичні чинники усвідомлення китайців власної належності до окремої цивілізації 2. Вплив спадщини Маоїстського комунізму та концепція «китайської мрії» в програмі Сі Цзіньпіна – «Новий етап соціалістичного розвитку Китаю». 3. Політичні інструменти та технологічні засоби КПК у вибудовуванні соціуму тотального контролю й здобуття нероздільного лідерства в світі Лекція 14 1. Чинники формування авторитарного режиму Путіна та технологічні прийоми «методички Путіна» = «доктрини Герасимова», РВНП – російської війни нового покоління 2. Наслідки ілюзій американських політиків щодо можливості демократизації традиційного політичного режиму росії 3. Причини розв'язання повномасштабної війни росії в Україні та стратегічні цілі путінізму, з огляду глобально-цивілізаційних амбіцій росії у світовій системі відносин. Літ.: 2, 3, 4, 10, 12, 17	4
8.	Тема: Філософсько-політологічне осмислення змісту сучасних трансформацій у міжцивілізаційних відносинах Лекція 15 1. Причини та наслідки руйнації традиційних інститутів державного управління 2000-х років, за концепцією Ф. Фукуями 2. Ізотимія та мегалотимія як засадничі чинники радикальних змін в соціально-політичних процесах сучасності 3. Поширення усвідомлення скривдженості людської ідентичності як засіб маніпулятивного впливу популістськими політтехнологами Лекція 16 1. Політика ідентичності, як елемент міжпартійних змагань за електоральні симпатії 2. Нове наповнення змісту в протистоянні «лівих» і «правих» – маргіналізовані групи проти екстремістського консерватизму 3. Феномен Трампа, як прояв кризи Західної цивілізації та загрози поглиблення міжцивілізаційного протистояння	4

Літ.: 3, 4, 6, 7, 8, 16	
Разом	32

5.2 Зміст семінарських занять

Перелік семінарських занять для здобувачів освіти

Номер теми	Теми та зміст семінарських занять	К-ть год.
1.	Тема: Поняття цивілізації та проблема міжцивілізаційних зіткнень Семінарське заняття 1 1. Загальна характеристика поняття «цивілізації» та етапів (стадій) її еволюції 2. Ознаки цивілізаційної різниці між Заходом та Сходом. Інституції, як базова основа життєздатної стійкості цивілізації 3. Характерні риси Західної цивілізації та складові засади завоювання нею лідируючих позицій у світі Літ.: 1, 9, 10, 11, 12	2
2.	Тема: Теоретичні передбачення та наукове осмислення загрози міжцивілізаційних зіткнень Семінарське заняття 2 1. Теоретики ХХ ст. про небезпеки існуванню Західної цивілізації. Глобалістична концепція Френсіса Фукуями про «кінець історії» та його погляд на подальший цивілізаційний поступ 2. Цивілізація як структурована системи, чинники підтримання її рівноваги та небезпека руйнації. Претенденти на усунення першості (лідерства) Західної цивілізації 3. Міжцивілізаційні зіткнення сучасності в інтерпретації Самуеля Гантінгтона, Річарда Куглера та Роберта Кагана Літ.: 1, 4, 10, 11, 19, 20	2
3.	Тема: Різноманіття політичних систем на шляху формування сучасної Західної цивілізації Семінарське заняття 3 1. Відмінність політичних систем сформованих Англійською та Іспано-Португальською колонізаціями на Американському континенті 2. Принципи Джона Локка в політичному устрої Північноамериканського соціуму, в порівнянні з політичними наслідками Французької революції 3. Глобальний вплив Французької революції на військову політику та в цілому на політичні процеси в світі Літ.: 1, 9, 15, 18, 22	2
4.	Тема: Складові чинники формування соціальних благ Західної цивілізації Семінарське заняття 4 1. Складові конкурентних переваг соціальної структури та політичного устрою країн Західної Європи. Вага масового поширення знань і науки в межах Західної цивілізації. 2. Медицина та індустріалізація (промисловий переворот) як принади переваг Заходу. Свобода поширення конкуруючих ідеологій 3. Японія – приклад найуспішнішої вестернізації Східної цивілізації Літ.: 1, 3, 7, 8, 9	2
5.	Тема: Випробування Західної цивілізації ХХ ст. – початку ХХІ ст. Семінарське заняття 5 1. Імперська природа Першої світової та зіткнення ідеологій націонал-соціалізму, комунізму та лібералізму в роки Другої світової війн 2. Чинники перемоги ліберальної моделі розвитку Західної цивілізації та складова релігії (християнства) у цьому процесі. Причини та наслідки занепаду впливу релігії	2

	в житті Західної цивілізації сучасності 3. Фактор модерних міграційних процесів та демографічної кризи в Західному світі, згідно аналізу Дугласа Мюррея Літ.: 1, 3, 5, 8, 22	
6.	Тема: Подібне та відмінне на полюсах «вісі зла»: ІРІ та КНДР Семінарське заняття 6 1. Ісламська Республіка Іран – особливості становлення політичного режиму та продукovanі ним регіональні й глобально-світові загрози 2. Корейська Народно-Демократична Республіка в стратегії й тактиці збереження диктаторського політичного режиму родини Кімів 3. Проблема ядерних погроз як інструмент шантажу цілого світу в руках авторитарних режимів Літ.: 2, 6, 10, 11, 12	2
7.	Тема: Глобальні цивілізаційно-месіанські амбіції сучасних КНР та рф Семінарське заняття 7 1. Ідейно-історичні чинники усвідомлення китайців власної належності до окремої цивілізації 2. Вплив спадщини Маоїстського комунізму та концепція «китайської мрії» в програмі Сі Цзіньпіна – «Новий етап соціалістичного розвитку Китаю». 3. Політичні інструменти та технологічні засоби КПК у вибудовуванні соціуму тотального контролю й здобуття нероздільного лідерства в світі Літ.: 2, 4, 10, 12, 17	2
8.	Тема: Глобальні цивілізаційно-месіанські амбіції сучасних КНР та рф Семінарське заняття 8 1. Чинники формування авторитарного режиму Путіна та технологічні прийоми «методички Путіна» = «доктрини Герасимова», РВНП – російської війни нового покоління 2. Наслідки ілюзій американських політиків щодо можливості демократизації традиційного політичного режиму росії 3. Причини розв'язання повномасштабної війни росії в Україні та стратегічні цілі путінізму, з огляду глобально-цивілізаційних амбіцій росії у світовій системі відносин. Літ.: 2, 3, 4, 8, 16	2
9.	Тема: Філософсько-політологічне осмислення змісту сучасних трансформацій у міжцивілізаційних відносинах Семінарське заняття 9 1. Причини та наслідки руйнації традиційних інститутів державного управління 2000-х років, за концепцією Ф. Фукуями 2. Ізотимія та мегалотимія як засадничі чинники радикальних змін в соціально-політичних процесах сучасності 3. Поширення усвідомлення скривдженості людської ідентичності як засіб маніпулятивного впливу популістськими політтехнологами Літ.: 3, 4, 6, 7, 8, 16	2
Разом		18

У процесі роботи на семінарських заняттях з навчальної дисципліни, здобувачі освіти набувають не лише систематизованих знань щодо особливостей змісту Західної цивілізації, а також причин її протистояння із конкуруючими політичними системами, репрезентуючими інші цивілізаційні проєкти, але студенти також набувають практичного досвіду дискутування й відстоювання власного розуміння проблем, що розглядаються на заняттях та набувають аналітичних вмінь прогнозування й пошуку методологій вирішення поставлених політичних проблем.

5.3 Зміст самостійної (у т. ч. індивідуальної) роботи

Самостійна робота студентів денної форми навчання полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу, підготовки до семінарських занять, виконання індивідуального завдання тощо.

Обсяг самостійної роботи з навчальної дисципліни “Міжцивілізаційні зіткнення на політичній мапі сучасного світу” становить 70 годин. Вона включає:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- опрацювання навчальної літератури при підготовці до семінарських занять;
- виконання індивідуального домашнього завдання (реферату);
- підготовка до проведення контрольних заходів (поточна контрольна робота)

Зміст самостійної роботи здобувачів освіти

Номер тижня	Вид самостійної роботи	К-ть годин
1	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 1. Підготовка до семінарського заняття № 1	4
2	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 1. Підготовка до семінарського заняття № 1	4
3	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 2. Підготовка до семінарського заняття №2	4
4	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 2. Підготовка до семінарського заняття №2	4
5	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 3. Підготовка до семінарського заняття № 3	4
6	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 3. Підготовка до семінарського заняття № 3	4
7	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 4. Підготовка до семінарського заняття № 4	4
8	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 4. Підготовка до семінарського заняття № 4. Підготовка до контрольної роботи 1	4
9	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 5. Підготовка до семінарського заняття № 5. Підготовка до контрольної роботи 1	4,5
10	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 5. Підготовка до семінарського заняття № 5. Робота над ІДЗ	4
11	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 6. Підготовка до семінарського заняття № 6. Робота над ІДЗ	4
12	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 6. Підготовка до семінарського заняття № 6. Робота над ІДЗ	4,5
13	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 7. Підготовка до семінарського заняття № 7. Робота над ІДЗ	4,5
14	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 7. Підготовка до семінарського заняття № 7. Оформлення та здача ІДЗ	4,5
15	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 8. Підготовка до семінарського заняття № 8. Підготовка до контрольної роботи	4
16	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 8. Підготовка до семінарського заняття № 8. Підготовка до контрольної роботи	4
17	Опрацювання теоретичного матеріалу з Теми 9. Підготовка до семінарського заняття № 9. Підготовка до контрольної роботи	4
Разом за семестр		70

Керівництво самостійною роботою та контроль за виконанням індивідуального завдання здійснює

викладач, згідно з розкладом консультацій у позаурочний час.

5.4 Орієнтовна тематика індивідуальних завдань для самостійної роботи студентів

1. Поняття «цивілізації» та «культури» – спільне й відмінне в інтерпретації різних теоретичних концепцій
2. Наукові теорії щодо різноманіття існуючих та загиблих цивілізацій
3. Керол Куїглі про еволюцію стадій поступу цивілізації
4. Ніл Фергюсон щодо чинників формування світової могутності Західної цивілізації
5. Західна та Китайська цивілізації – порівняльна характеристика основоположних засад
6. Освальд Шпенглер та Арнольд Тойнбі щодо головних причин занепаду Західної цивілізації
7. Френсіс Фукуяма та його теорія 90-х років XX ст. про «кінець історії»
8. Семюель Хантингтон та його теорія щодо XXI століття як епохи «зіткнення цивілізацій»
9. Геополітичні прогнозування на XXI ст. Річарда Куглера та Роберта Кагана
10. Політична філософія Томаса Гобса та Джона Локка як складові формування правових інститутів Західної цивілізації
11. Алексіс де Токвіль про вклад здобутків Американської боротьби за незалежність у справу становлення Західної цивілізації
12. Французька буржуазна революція як чинник впливу на формування засад Західної цивілізації
13. Карл фон Клаузевіц про вплив Французької буржуазної революції на характер ведення війн та на світову політику
14. Вплив промислового перевороту та індустріалізації на процес утвердження панівного статусу Західної цивілізації в світі
15. Конкуренція ідеологій лібералізму та консерватизму в контексті політичного життя в країнах Західної цивілізації
16. Обставини та причини виникнення ідеологій соціалізму і комунізму та їхніх вплив на політичне життя країн Західної цивілізації
17. Перша світова війна як спосіб вирішення нездоланих протиріч між країнами Західної цивілізації
18. Конструктивні наслідки уроків Другої світової війни в справі міжнародних відносин країн Західної цивілізації
19. Релігійний чинник у формуванні засад Західної цивілізації та причини занепаду його впливу наприкінці XX – початку XXI ст.
20. Міграційні процеси та демографічні проблеми в країнах Західної цивілізації як прояви кризового становища
21. Чинники самоусвідомлення сучасними китайцями винятковості власної цивілізації
22. Засоби та інструменти політики Компартії Китаю в прагненні досягнути нероздільного лідерства в світі
23. Політика Ісламської Республіки Іран як прояв радикально-мусульманської цивілізації
24. Інструменти забезпечення диктаторського політичного режиму в КНДР
25. Історичні та політичні складові формування авторитарного/диктаторського режиму Путіна
26. Агресивне вторгнення РФ в Україну як прояв міжцивілізаційного зіткнення
27. Прояви та причини руйнації традиційних інститутів державного управління в країнах Західної цивілізації 2000-х років
28. Популістські технології сучасності в боротьбі за електорат та їхні руйнівні наслідки базових засад Західної цивілізації
29. Президентство Дональда Трампа, як симптом інституційної кризи Західної цивілізації
30. Запоруки уникнення глобального світу від сповзання у стан міжцивілізаційних війн

6) Технології та методи навчання

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних та сучасних методів і технологій, зокрема: лекції (з використанням методів проблемного навчання і візуалізації); семінарські заняття (дискусійне обговорення поставлених теоретичних та практичних проблем, з використанням методів евристичного, дослідницького навчання та компаративістського аналізу), самостійна робота (опрацювання теоретичного матеріалу, індивідуальне домашнє завдання). Методи навчання за джерелом передачі і сприймання інформації (словесні (пояснення, дискусія, консультування), практичні (інструктування, розв'язування ситуаційних задач), наочні (демонстрування, ілюстрування, спостереження); за логікою передачі і сприймання навчальної інформації; за рівнем самостійності

пізнавальної діяльності (методи проблемного викладу, частково пошукові, дослідницькі); методи стимулювання і мотивації учіння, інтерактивні; метод аналізу конкретних ситуацій (case-study); інформаційно-комунікаційні технології та технології дистанційного навчання (сервіс для проведення онлайн конференцій Zoom, Модульне середовище для навчання тощо).

7) Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час семінарських занять, а також у дні проведення контрольних заходів, встановлених Робочою програмою і графіком освітнього процесу.

При цьому використовуються такі методи поточного контролю:

- усне опитування;
- написання контрольної роботи за результатом вивчення теоретичного матеріалу;
- оцінювання результатів роботи на семінарських заняттях (активність у дискусіях, участь у обговоренні проблемних ситуацій);
- оцінювання результатів виконання індивідуального домашнього завдання.

При виведенні підсумкової семестрової оцінки враховуються результати як поточного контролю, так і підсумкового контролю, який проводиться з усього матеріалу дисципліни за білетами, попередньо розробленими і затвердженими на засіданні кафедри. Здобувач вищої освіти, який набрав з будь-якого виду навчальної роботи, суму балів нижчу за 60 відсотків від максимального балу, не допускається до семестрового контролю, поки не виконає обсяг роботи, передбачений Робочою програмою. Здобувач вищої освіти, який набрав позитивний середньозважений бал (60 відсотків і більше від максимального балу) з усіх видів поточного контролю і не склав іспит, вважається таким, який має академічну заборгованість. Ліквідація академічної заборгованості із семестрового контролю здійснюється у період екзаменаційної сесії або за графіком, встановленим деканатом відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ».

8) Політика дисципліни

Політика навчальної дисципліни загалом визначається системою вимог до здобувача вищої освіти, що передбачені чинними положеннями Університету про організацію і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу. Зокрема, проходження інструктажу з техніки безпеки; відвідування занять з дисципліни є обов'язковим. За об'єктивних причин (підтверджених документально) теоретичне навчання за погодженням із лектором може відбуватись в індивідуальному режимі. Успішне опанування дисципліни і формування фахових компетентностей і програмних результатів навчання передбачає необхідність підготовки до семінарських занять (вивчення теоретичного матеріалу з теми, активно працювати на занятті, брати участь у дискусіях щодо прийнятих рішень при обговоренні здобувачами ситуативних проблем).

Здобувачі вищої освіти зобов'язані дотримуватися планів виконання усіх видів робіт у встановлені терміни, передбачені Робочою програмою навчальної дисципліни. Пропущене семінарське заняття здобувач зобов'язаний відпрацювати у встановлений викладачем термін, але не пізніше, ніж за два тижні до кінця теоретичних занять у семестрі.

Засвоєння студентом теоретичного матеріалу з дисципліни оцінюється за результатами опитування під час семінарських занять, написання поточних контрольних робіт й виконання індивідуального домашнього завдання (ІДЗ). Для виконання контрольних робіт надається по одному питанню із переліку Питань для самоконтролю результатів навчання, відповідь на яке студент дає письмово впродовж 20-ти хвилин на практичних заняттях 9-го (перша Контрольна) та 17-го (друга Контрольна робота) тижнів навчання. Виконання індивідуального завдання завершується його здачею на перевірку у терміни, встановлені графіком самостійної роботи. У якості ІДЗ здобувач може підготувати реферат або тези доповіді на конференцію, чи статтю за однією з тем із наданого переліку, при дотриманні узгоджених з викладачем термінів виконання.

Здобувач вищої освіти, виконуючи самостійну роботу з дисципліни, має дотримуватися політики доброчесності (заборонені списування, підказки, плагіат, використання штучного інтелекту (без вірного цитування)). У разі порушення політики академічної доброчесності в будь-яких видах навчальної роботи здобувач вищої освіти отримує незадовільну оцінку і має повторно виконати завдання з відповідної теми (виду роботи), що передбачені Робочою програмою. Будь-які форми порушення академічної доброчесності під час вивчення навчальної дисципліни не допускаються та не толеруються.

У межах вивчення навчальної дисципліни здобувачам вищої освіти передбачено визнання і зарахування результатів навчання, набутих шляхом неформальної освіти, що розміщені на доступних платформах, які сприяють формуванню компетентностей і поглибленню результатів навчання,

визначених робочою програмою дисципліни, або забезпечують вивчення відповідної теми та/або виду робіт з програми навчальної дисципліни (детальніше у Положенні про порядок визнання та зарахування результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ).

9) Оцінювання результатів навчання студентів у семестрі

Оцінювання академічних досягнень здобувача вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ». При поточному оцінюванні виконаної здобувачем роботи з кожної структурної одиниці і отриманих ним результатів викладач виставляє йому певну кількість балів із призначених робочою програмою для цього виду роботи. При цьому кожна структурна одиниця (робота) може бути зарахована, якщо здобувач набрав не менше 60 відсотків (мінімальний рівень для позитивної оцінки) від максимально можливої суми балів, призначеної структурній одиниці.

Будь-які форми порушення академічної доброчесності не допускаються та не толеруються.

Отриманий здобувачем бал за зарахований вид навчальної роботи (структурну одиницю) після її оцінювання викладач виставляє в Електронному журналі обліку успішності здобувачів вищої освіти. За умови виконання усіх видів навчальної роботи за результатами поточного контролю протягом вивчення навчальної дисципліни, встановлених її Робочою програмою, здобувач денної форми здобуття освіти з навчальної дисципліни, підсумковим контролем для якої є іспит, може набрати до 60 балів. Позитивну підсумкову оцінку здобувач може отримати, якщо за результатами поточного та підсумкового контролів набере від 60 до 100 балів. Семестровий підсумковий результат розраховується в ІС «Електронний університет», і відповідно до накопиченої суми балів визначається оцінка за інституційною шкалою та шкалою ЄКТС (див. таблицю Співвідношення...), яка заноситься в Екзаменаційну відомість, а також до Індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Структурування дисципліни за видами навчальної роботи і оцінювання результатів навчання студентів денної форми здобуття освіти у 2 семестрі

Аудиторна робота					Контрольні заходи		Самостійна робота	Семестровий контроль	Разом
Другий семестр									Сума балів
Семінарські заняття № (мінімум – 5 контрольних точок)					Контрольна робота:		ІДЗ*	Іспит	
1, 2	3, 4	5, 6	7, 8	9	T*1-4	T5-8			
Кількість балів за вид навчальної роботи (мінімум-максимум)									
5-8	5-8	5-8	5-8	4-8	3-5	3-5	6-10	24-40	60-100**
24-40					6-10		6-10	24-40	

Примітка: *ІДЗ – індивідуальне домашнє завдання; T* – тема навчальної дисципліни;

**За набрану з будь-якого виду навчальної роботи з дисципліни кількість балів, нижче встановленого мінімуму, здобувач отримує незадовільну оцінку і має її перездати у встановлений викладачем (деканом) термін. Інституційна оцінка встановлюється відповідно до таблиці «Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС».

Оцінювання на семінарських заняттях

Оцінка, яка виставляється за семінарське заняття, складається з таких елементів: усне опитування студентів на знання теоретичного матеріалу з теми; вільне володіння студентом спеціальною термінологією і уміння професійно обґрунтувати прийняті рішення при формулюванні узагальнень та висновків; результати самостійних робіт.

При оцінюванні результатів навчання здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях викладач користується наведеними нижче критеріями:

Таблиця – Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти

Оцінка та рівень досягнення здобувачем запланованих ПРН та сформованих компетентностей	Узагальнений зміст критерія оцінювання
Відмінно (високий)	Здобувач вищої освіти глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає логічний виклад відповіді мовою викладання (в усній або у письмовій формі), демонструє якісне оформлення завдань. Здобувач не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки, демонструє практичні навички з вирішення фахових завдань. При відповіді допустив дві–три несуттєві <i>похибки</i> .
Добре (середній)	Здобувач вищої освіти виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом, орієнтується у вивченому матеріалі; свідомо використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання правил, закономірностей тощо. Відповідь здобувача вищої освіти будується на основі самостійного мислення. Здобувач вищої освіти у відповіді допустив дві–три <i>несуттєві помилки</i> .
Задовільно (достатній)	Здобувач вищої освіти виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь здобувача вищої освіти будується на рівні репродуктивного мислення, здобувач вищої освіти має слабкі знання структури навчальної дисципліни, допускає неточності і <i>суттєві помилки</i> у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим, набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно (недостатній)	Здобувач вищої освіти виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється здобувачеві вищої освіти, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення навчальної дисципліни.

Виконання письмової Контрольної роботи та ІДЗ здобувача вищої освіти оцінюється аналогічно з використанням вищенаведених у таблиці критеріїв. Оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти за кожну з двох контрольних робіт – від мінімального позитивного 3 бали до максимально позитивного 5 балів. Оцінювання навчальних досягнень за виконання ІДЗ – мінімальний позитивний – 6 балів, максимальний – 10 балів. При підготовці тез доповідей на конференцію у якості ІДЗ здобувач вищої освіти отримує максимальний бал (10) за його виконання.

Оцінювання результатів підсумкового семестрового контролю (іспит)

Освітня програма передбачає підсумковий семестровий контроль з дисципліни у формі іспиту, завданням якого є системне й об'єктивне оцінювання підготовки здобувача з навчальної дисципліни. Складання іспиту відбувається за попередньо розробленими і затвердженими на засіданні кафедри білетами. Відповідно до цього в екзаменаційному білеті пропонується поєднання питань як теоретичного, так і тестового характеру.

Таблиця – Оцінювання результатів підсумкового семестрового контролю здобувачів денної форми навчання (40 балів для підсумкового контролю)

Види завдань	Для кожного окремого виду завдань		
	Мінімальний (достатній) бал (задовільно)	Потенційні позитивні бали* (середній бал) (добре)	Максимальний (високий) бал (відмінно)
Теоретичне питання № 1	9	12	15
Теоретичне питання № 2	9	12	15
Тестові завдання	6	8	10
Разом:	24		40

Примітка. *Позитивний бал за іспит, відмінний від мінімального (24 бали) та максимального (40 балів), знаходиться в межах 25-39 балів та розраховується як сума балів за усі структурні елементи (завдання) іспиту.

Для кожного окремого виду завдань підсумкового семестрового контролю застосовуються критерії оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти, наведені вище (Таблиця – Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти).

Таблиця – Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Рейтингова шкала балів	Інституційна шкала (Опис рівня досягнення здобувачем вищої освіти запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни)	
		Залік	Іспит/диференційований залік
A	90-100	Зараховано	Відмінно/Excellent – високий рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни, що свідчить про безумовну готовність здобувача до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
B	83-89		Добре/Good – середній (максимально достатній) рівень досягнення запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни та готовності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
C	73-82		Задовільно/Satisfactory – Наявні мінімально достатні для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом результати навчання з навчальної дисципліни
D	66-72		
E	60-65		
FX	40-59	Незараховано	Незадовільно/Fail – Низка запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни відсутня. Рівень набутих результатів навчання є недостатнім для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом
F	0-39		Незадовільно/Fail – Результати навчання відсутні

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС визначається автоматично після внесення викладачем результатів оцінювання з усіх видів робіт до Електронного журналу. Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС у наведеній вище таблиці. Семестровий іспит виставляється, якщо загальна сума балів, яку набрав студент з навчальної дисципліни за результатами поточного та підсумкового контролю, знаходиться у межах від 60 до 100 балів. При цьому за інституційною шкалою ставиться оцінка «відмінно/добре/задовільно», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом сумі балів відповідно до таблиці Співвідношення.

10) Питання для самоконтролю результатів навчання

1. Поняття «цивілізації» в інтерпретації різних теоретичних концепцій розробки цієї проблематики
2. Існуючі та загиблі цивілізації в наукових трактуваннях розробників цієї проблеми
3. Стадії поступу цивілізації, згідно теорії Кєрола Куїґлі
4. Поняття Західної цивілізації, теорії обґрунтування закономірностей її провідної першості в світі

5. Чинники формування світової могутності Західної цивілізації, згідно концепції Ніла Фергюсона
6. Причини обміну ролями світового впливу поміж Китайською та Європейською (Західною) цивілізаціями впродовж XVI-XVII ст.
7. Визначальні переваги характерних рис Західної цивілізації, у порівнянні з Китайською
8. Освальд Шпенглер та Арнольд Тойнбі щодо головних причин занепаду Західної цивілізації
9. Сучасний антрополог Джаред Даймонд про головні небезпеки існування цивілізації, з огляду діяльності людства
10. Глобалістична концепція Френсіса Фукуями 90-х років XX ст. про «кінець історії»
11. Обґрунтування Семюеля Гантінгтона щодо прогнозу про XXI століття як епоху «зіткнення цивілізацій»
12. Структура будови цивілізацій та причини ослаблення Заходу, згідно теоретичної концепції Семюеля Гантінгтона
13. Прогнозування подій світової історії на XXI ст., згідно теорії Річарда Куглера
14. Протиріччя та необхідність змін у геополітичній поведінці Європи та США у XXI ст., згідно теорії Роберта Кагана
15. Вплив англійської правової традиції на формування основоположних засад Західної цивілізації
16. Цивілізаційні наслідки перенесення англійської політично-правової думки й практики на американський політичний ґрунт
17. Особливості внеску німецьких національно-культурних традицій у формування Західної цивілізації
18. Зміст конструктивних та негативних складових у французькому внеску в розбудову Західної цивілізації
19. Політичні та соціальні особливості життя в Європі, що забезпечили випереджуючий розвиток Заходу в порівнянні з цивілізаціями Сходу
20. Зміст, причини та наслідки різного ставлення щодо поширення освіти і науки в межах Західної та Східних цивілізацій
21. Чинники закономірності походження (започаткування) процесів світової індустріалізації зі Західної цивілізації
22. Обґрунтування закономірності виникнення усіх провідних ідеологій сучасності – лібералізму, консерватизму, соціалізму, комунізму, анархізму тощо в середовищі Західної цивілізації
23. Досвід та винесені уроки Західної цивілізації, за підсумками випробувань Першою та Другою світовими війнами
24. Складові причини остаточної перемоги ліберальної моделі розвитку Західної цивілізації впродовж другої половини XX ст.
25. Релігійний чинник у формуванні засад Західної цивілізації в період її становлення та причини його занепаду наприкінці XX – початку XXI ст.
26. Зміст руйнівних впливів міграційних процесів та демографічної кризи сучасності на становище Західної цивілізації
27. Ідейно-світоглядні та історичні чинники самоусвідомлення сучасними китайцями винятковості власної цивілізації
28. Політично-ідеологічні інструменти сучасної компартії Китаю у вибудовуванні соціуму тотального контролю та підпорядкування
29. Технологічні засоби та методики КПК в прагненні досягнути нероздільного всестороннього лідерства в світі
30. Засади прагнення утвердити самобутність власного цивілізаційного поступу Ісламською Республікою Іран
31. Природа несумісних протиріч Західної та радикально-ісламської цивілізації, репрезентованої керівництвом Ірану
32. Обставини, що обумовили можливість підпорядкування цілого народу КНДР диктаторському політичному режиму родини Кімів
33. Ядерні погрози як інструмент шантажу цілого світу в руках авторитарних режимів сучасності
34. Історичні та політично-технологічні чинники формування авторитарного режиму Путіна
35. Штучні кризи, інспіровані конфліктні ситуації, гібридна агресія, як інструментарій РВНП – російської війни нового покоління
36. Розв'язання агресивного вторгнення росії в Україну як прояв міжцивілізаційного зіткнення
37. Причини та наслідки руйнації традиційних інститутів державного управління в країнах Західної цивілізації 2000-х років
38. «Політика ідентичності», як прояв сучасних популістських технологій в боротьбі за електоральні симпатії

39. Феномен президентства Дональда Трампа, як симптом інституційної кризи Західної цивілізації
40. Засоби та інструменти уникнення світу від сповзання у стан міжцивілізаційних війн

11) Навчально-методичне забезпечення

1. Модульне середовище для навчання. URL: <https://msn.khmnmu.edu.ua>
2. Електронна бібліотека університету. URL: <https://library.khmnmu.edu.ua>

12) Матеріально-технічне та програмне забезпечення дисципліни (за потреби)

Інформаційна та комп'ютерна підтримка: ПК, планшет, смартфон або інший мобільний пристрій, проєктор. Програмне забезпечення: програми Microsoft Office або аналогічні, доступ до мережі Інтернет, робота з презентаціями.

Вивчення навчальної дисципліни не потребує використання спеціального програмного прикладного забезпечення, крім загальноновживаних програм і операційних систем.

13) Рекомендована література

Основна

1. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним. Перекл. з англ. В'ячеслав Циба. Київ: Наш Формат, 2023. 488 с.
2. Макмастер Герберт. Поля битв. Боротьба за захист вільного світу. Перекл. з англ. Надія Коваль. Київ: Наш Формат, 2023. 424 с.
3. Фукуяма Френсіс. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Перекл. з англ. Тетяна Сахно. Київ: Наш Формат, 2024. 192 с.
4. Huntington Samuel. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster, 2011. 368 p.
5. Мюррей Дуглас. Самознищення Європи. Імміграція. Ідентичність. Іслам. Перекл. з англ. Тарас Тимо. Київ: Наш Формат, 2024. 368 с.

Додаткова

6. Fukuyama Francis. The End of History and the Last Man. Free Press. 2006. 464 p.
7. Фукуяма Френсіс. Лібералізм і його протиріччя. Перекл. з англ. Катерина Диса. Київ: Наш Формат, 2023. 152 с.
8. Джадт Тоні. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Перекл. з англ. Катерина Зарембо. Київ: Наш Формат, 2024. 912 с.
9. Бродель Фернан. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV – XVIII ст. Том 1. Структура повсякденності: можливе і неможливе. Перекл. з франц. Григорій Філіпчук. Київ: Основи, 1995. 543 с.
10. Clark Kenneth. Civilisation: A Personal View. Harper Collins, 1990. 359 p.
11. Elias Norbert. The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations. Blackwell Publishing, 2000. 592 p.
12. Fernandez-Armesto Felipe. Civilizations: Culture, Ambition, and the Transformation of Nature. Free Press, 2002. 560 p.
13. Morris Ian. Why the West Rules – for Now: The Patterns of History, and What They Reveal About the Future. Picador, 2011. 768 p.
14. Bonnard André. Greek Civilization. Vol. 1 : From the Iliad to the Parthenon. New York. The Macmillan Company, 1957. 254 p.
15. Арон Реймонд. Мир і війна між націями. Перекл. з франц. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. Київ: Юніверс, 2000. 688 с.
16. Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця. Перекл. Олена Фешовець. Харків: Фабула, 2018. 288 с.
17. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Перекл. з англ. Тарас Цимбал і Роман Корнута. К.: Наш формат, 2019. 608 с.
18. Alexis de Tocqueville. Democracy in America. University of Chicago Press, 2002. 722 p.
19. Spengler Oswald. The Decline of the West. Oxford University, 1991. 486 p.
20. Тойнбі Арнольд. Дослідження історії. Том 1. Перекл. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1995. 614 с.
21. Тойнбі Арнольд. Дослідження історії. Том 2. Перекл. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашука. Київ: Основи, 1995. 406 с.
22. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. Перекл. з англ. Олександр Погорілий. Київ: Наш Формат, 2018. 216 с.
23. François Guizot. The History of Civilization in Europe. Liberty Fund, 2013. 328 p.

24. Hegel Georg Wilhelm Friedrich. The Philosophy of History. Dover Publications, 1956. 457 p.
25. Clausewitz Carl von. On War. Princeton University Press, 1989. 732 p.
26. Земський Юрій, Мудрик Юрій. Коріння пропутінських політичних симпатій Віктора Орбана. *Acta de Historia & Politica : Saeculum XXI*. 2024. № 7. С. 57-67.
27. Земський Ю., Тригуб О. Внутрішні та зовнішні «вороги» як засіб консолідації росіян у боротьбі за статус міжнародного лідерства Російської імперії середини XIX ст. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2022. № 3 (39) (липень-вересень). С. 26-48. [Scopus Author ID: 57226496405](#)
28. Земський Ю., Тригуб О. Польська проблема у російській консервативній політичній думці середини XIX ст. *Przegląd Wschodnioeuropejski. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*. 2021. XII/1. S. 11-19. [Scopus Author ID: 57226496405](#)
29. Земський Юрій, Мудрик Юрій. Компаративний метод дослідження цивілізаційного різноманіття сучасного світу. *Національні інтереси України. Серія: Політологія*. 2025. № 5 (10). С. 1347-1356.
30. Земський Ю. рф XXI ст.: претензії на цивілізаційну винятковість, за дослідженням Герберта Макмастера. *Національні інтереси України. Серія: Політологія*. 2025. № 7 (12). С. 749-759.
31. Земський Ю. Методологія досліджень міжцивілізаційних напружень сучасності, за концепцією Ніла Фергюсона. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2025. Vol. 8. № 1. С. 220-226.
32. Земський Ю. Емпіричний досвід Герберта Макмастера та його трактування амбіцій Китаю на світове політично-цивілізаційне лідерство. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Том 17. № 1. С. 116-124.

14) Інформаційні ресурси

1. Модульне середовище для навчання. URL: <https://msn.khmnu.edu.ua>
2. Електронна бібліотека університету. URL: <https://library.khmnu.edu.ua>
3. Репозитарій ХНУ. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/home>
4. Інформаційні ресурси Бібліотеки ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Вільна онлайн бібліотека україномовної літератури. URL: <https://chtyvo.org.ua>
6. Вісник УНІАН. URL: <http://unian.net/ukr/products/95/>